DE ONDERGRONDSE IN 'T VEEN
Het wordt nooit meer hetzelfde
"Transport van 16 januari 1945, arrestaties in Veenhuizen, Norg, Roden e.o."
Auteur: Henriëtte J. van Dijk

Inleiding
Eind 1944 vonden er tijdens razzia's vele arrestaties plaats in en rondom Veenhuizen, een dorp in de gemeente Norg. De arrestaties stonden in verband met verraad en een serie droppingen. 44 van de ca. 70 arrestanten gingen met het transport van 16 januari 1945 naar K.Z. Neuengamme waar Jan K. Norg uit Harlingen veel onderzoek naar heeft gedaan[1]. Niemand is hiervan teruggekomen.
Alweer een aantal jaren geleden ben ik op verzoek van mijn schoonmoeder Aly Buitenhuis-Assies onderzoek gaan doen naar haar familie in de Tweede Wereldoorlog. Haar vader Jans en zijn oudere broer Jan Assies uit Veenhuizen namen met hun gezinnen deel aan het verzet tegen de Duitse bezetter. Ook hun jongste broer Roelof die in het dorp Een woonde, nam hieraan deel. De slachtoffers vielen binnen de gezinnen van Jan en Jans. Het leed van de familie Assies is synoniem aan het leed waar veel andere families uit Veenhuizen en omgeving mee geconfronteerd werden. Niet alleen gedurende de jaren 1940-1945, maar met name toch zeker ook na de bevrijding. De oorlogsellende ging door tot aan hun dood. In Veenhuizen e.o. waren het met name de vrouwen die de klappen opvingen.

Biografie
Jan Assies werd geboren te Een op 12 mei 1883. Hij overleed op 25 april 1929 aan tuberculose en vanaf die tijd wordt zijn vrouw Boukje Boer "de weduwe Assies" genoemd. Zij werd geboren te Roden op 8 december 1878, overleden op 25 februari 1958. In 1925 verhuisde het gezin met paard en wagen van de Veldstreek te Zevenhuizen naar een boerderij met de naam "de Stellingwerf" aan de Zesde Wijk te Veenhuizen. In 1933 betrok de inmiddels weduwe geworden Boukje Boer de grotere boerderij "De Bieuwhof", die er naast stond. Twee van haar zes kinderen woonden niet meer thuis. Haar zoon Gerrit, geboren 16 april 1912, woonde met zijn gezin aan de Oudestreek in Zevenhuizen en dochter Sietske, geboren 16 mei 1906, woonde met haar man Geert Hartholt in Een. Dochter Eltje, geboren 11 april 1908, woonde met haar dochter Aaltje, geboren 19 mei 1927, op de Bieuwhof. In de oorlog verloor de weduwe drie van haar vier zoons. Berend, geboren 1 mei 1914, was het eerste slachtoffer. Hij werd op 3 mei 1943 gefusilleerd bij de Duitse radarpost te Trimunt. Jan, geboren 16 januari 1910, en Harm, geboren 30 maart 1918, werden resp. 15 februari en 10 maart 1945 opgehangen in de arrestbunker van het concentratiekamp Neuengamme. Hun achterneef uit Roden Evert Reinder Aukema, geboren 8 februari 1900, onderging hetzelfde lot op 15 februari 1945 te Neuengamme.
In de 30'er jaren bood Veenhuizen vanwege de justitiële inrichtingen nieuwe kansen aan vele mensen. De Veldstreek in Zevenhuizen waar de weduwe met haar man en kinderen woonde, was een hele arme streek met kleine keuterboerderijtjes. De verhuizing naar een boerderij met 45 hectare land aan de Zesde Wijk bracht voorspoed maar vereiste ook hard werken. Iedereen werkte mee op het land. De bedrijfsleiding lag in handen van de op een na oudste zoon Jan. Maar de echte leider was de weduwe. Er gebeurde niets zonder haar goedkeuring.

Jans Assies werd geboren in Een op 7 september 1888. Hij overleed te Hamburg Neuengamme op 30 januari 1945 door uitputting. Jans was getrouwd met Jantiena Dokter uit Peest, geboren te Peest op 2 maart 1893, overleden op 5 maart 1971. Ze hadden vier zoons en een dochter. Gerrit, boswachter te Appelscha, geboren 18 mei 1914, overleden 18 oktober 1987; Jan, houder van een accountantskantoor in Smilde, geboren 26 januari 1916, overleden door een motorongeluk te Smilde op 25 oktober 1939; Albert alias Ab, na de oorlog burgemeester te Loppersum, geboren op 6 maart 1917, overleden 26 september 1981; Marcus alias Max, rijksambtenaar voor de Voedselvoorziening in Oorlogstijd, geboren op 26 januari 1919, werd op D-day, 6 juni 1944, gefusilleerd in de duinen bij Overveen; dochter Aly, verpleegkundige, geboren 29 mei 1926, overleden 2 mei 2008.
Jans verhuisde begin jaren 30 met zijn jonge gezin van een eenvoudig boerderijtje in Haule naar een van de mooiste boerderijen in Veenhuizen met de naam "het Groningererf" en later naar "de Wijkmeesterhoef" aan de Generaal van den Boschweg 48. Hij pachtte deze hoeves van de Rijks Werkinrichting. Naast deze functie van hoevenaar, werd hij ook werkmeester over de gevangenen die op zijn land werkten. Door de verhuizing naar Veenhuizen was zijn economische situatie er sterk op vooruit gegaan. Zijn zoons en dochter hoefden niet op het land te werken en hij kon ze een goede opleiding laten volgen. Zijn oudste zoon Gerrit ging na zijn studie aan de RijksHBS naar de Hogere Bosbouw en Cultuurtechnische School te Arnhem. Hiermee was tevens het precedent geschapen voor de rest van de kinderen. Op 8 juli 1941 werd Jans beëdigd als raadslid van de gemeente Norg voor de Anti Revolutionaire Partij. Hij was ouderling in de gereformeerde kerk en streng in de leer, doch stond open voor andere gezindten en was een ondernemend man. Na de oorlog viel alles in duigen en moest zijn weduwe Jantiena Assies-Dokter, zijn schoonzuster de wed. Assies-Boer en zo vele andere vrouwen wiens kinderen en echtgenoten niet terug zijn gekomen, maar zien of en hoe ze op eigen kracht verder gingen.

[1] Zie zijn boek "Het transport van 16 Januari 1945 uit Groningen" van Jan Kornelis Norg, 2011 derde herziene uitgave

Rijks Werkinrichting (R.W.I.) Veenhuizen.
De tijdens de razzia gearresteerde Veenhuizenaren waren nagenoeg allemaal door hun werk verbonden aan de drie gestichten van de Rijks Werkinrichting. De R.W.I. kwam voort uit de koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid die op 1 april 1818 door Generaal Johannes van den Bosch werd opgericht met als doel tijdelijke noodlijdenden, bedelaars en voor arbeid geschikte arme mensen een nieuwe reden van bestaan te geven door ze werk, onderdak en onderwijs te bieden. In 1875 werd de kolonie te Veenhuizen onder het Departement van het Ministerie van Justitie gebracht. Vanaf 1918 werden hier de tot een gevangenisstraf veroordeelden geplaatst.
Naast de ambtenaren en het bewakingspersoneel waren ook de hoevenaars als Jans in dienst van de R.W.I. Een deel van de gedetineerden werkte onder bewaking op hun boerenbedrijven. Een ander deel was werkzaam in de werkplaatsen van de R.W.I. In het dorp woonden eigenlijk alleen mensen die via hun werk verbonden waren aan de drie gestichten van de R.W.I. Met uitzondering van de weduwe Assies, zij huurde haar land en boerderij van de Staat der Nederlanden (Domeinen). Het hele grondgebied van Veenhuizen was tot in de jaren tachtig van de vorige eeuw voor onbevoegden verboden terrein.

Principieel verzet
Dat de familie, van oudsher landbouwers uit het dorp Een, principieel was in hun verzet tegen de nazi-overheersing, is kenmerkend voor hun karakter. Honderd jaar eerder stonden ze ook al voor hun principes. Uit een aantal bewaard gebleven brieven gericht aan het hervormde kerkgenootschap van Norg, schrijven ze in 1842 dat ze zich los maken van deze kerk en zich aansluiten bij de nieuwe stroming die de christelijke afgescheiden gemeente werd genoemd. Dat was niet niks en er was al een lang proces aan vooraf gegaan. De hervormde kerk die door de eeuwen heen bepalend was geweest, was in hun ogen te vrijzinnig geworden. Ook zeggen ze zich te verzetten tegen de grote invloed van de overheid en de Drentse bovenklasse in kerkelijke aangelegenheden zoals de benoeming: het recht van collatie, van de predikant. Hun principiële houding in deze geloofskwestie zorgde voor een tweedeling in hun gemeenschap. Het schisma maakte dat een eeuwenoude religieuze saamhorigheid voorgoed voorbij was. Principieel waren zij dus ook tijdens de Tweede Wereldoorlog. Toen de Duitsers ons land binnenvielen werd dat ervaren als een schending van hun land – van hun (boeren)erf. Eventjes dacht men nog dat het zo'n vaart niet zou lopen. Maar de twijfel ontstond snel toen de secretarissen-generaal van de verschillende ministeries te Den Haag zich 7 dagen na de mobilisatie loyaal[2] verklaarden aan de nazi's. Deze loyaliteitsverklaring was geheel in strijd met de in mei 1937 gereed gekomen en in mei 1938 uitgevaardigde aanwijzing van het derde kabinet Colijn[3]. Met deze vorm van collaboratie maakte men een begin met de gelijkschakeling, ook wel nazificering genoemd, van het ambtenaren apparaat. De familie voelde zich hierdoor niet meer gesteund en - als ambtenaar in rijksdienst – stond het vast dat zij hieraan niet zou meewerken. Vrijheid en democratie werden betekenisloze begrippen. Wat de nazi's met het begrip vrijheid bedoelden, werd nog eens duidelijk gemaakt door de Rijkscommissaris A. Seyss-Inquart. Op 12 maart schreeuwde hij het Nederlandse volk toe dat zij moesten kiezen *"met ons of tegen ons!"*. *"Alleen als ge vóór ons kiest, zult ge politieke vrijheid hebben".* Toen de Duitsers veel politieke partijen verboden, waaronder de Anti-Revolutionaire Partij waarvoor Jans in de gemeenteraad van Norg zat, voelden ze zich nog meer gesterkt in hun overtuiging. Te meer ook omdat er bij hen een sterk gevoel leefde van nationale eer en sociale verantwoordelijkheid. Terwijl dit gevoel structureel ontbrak bij een groot deel van het Nederlandse bestuur.

Toen de familie deze keuze maakte, konden ze nog niet weten welk groot drama zich zou voltrekken. In de eerste oorlogsjaren zagen ze in hun kring van vrienden en bekenden mensen wegvallen door arrestatie en deportatie. Maar op 3 mei 1943 trof het de familie zelf. Het was de dag van de landelijke staking tegen de maatregel van de bezetter om militairen terug te voeren in Duitse krijgsgevangenschap. Berend bracht zijn verloofde Luikina Hartholt terug naar haar ouderlijk huis in De Haar in de gemeente Marum. Ze had dat weekend zijn verjaardag bij hem gevierd. Berend stond toevallig bij Hartholt in de deuropening toen de Grüne Polizei hem zag. Ze reden als idioten door de omgeving en pakten willekeurig mensen op. Leden van de Grüne Polizei waren onderdeel geweest van het

[2] Op 17 Mei 1940 sprak s.g. Hirschfeld de Duitse consul-generaal Benzler, waarbij hij namens de secretarissen-generaal verklaarde dat ze bereid waren *'op meest loyale wijze met de Duitse bezettingsautoriteiten samen te werken'*. Ze kregen het mandaat om naar eigen inzicht te handelen m.b.t. wetgevende en administratieve zaken. Hun jaarsalarissen werden door Seyss-Inquart verhoogd van 8.000 naar 14.000 gulden per jaar. De s.g.'s breidden hun departementen uit met nieuwe ambtenaren, in sommige gevallen met 70% meer personeel.

[3] De aanwijzing werd echter niet tot nauwelijks gelezen en luidt:(…)Indien echter de ambtenaar, door in functie te blijven, zodanige diensten aan de vijand zou bewijzen, dan deze groter kunnen worden geacht dan het nut, dat voor de bevolking aan zijn aanblijven is verbonden, dan zal hij zijn post moeten verlaten.'…'Alle inwoners zonder onderscheid behoren ervan doordrongen te zijn, dat het verrichten van ongeoorloofde werkzaamheden een daad is van verraad tegenover hun eigen land, dus moreel verwerpelijk en bovendien strafbaar (…) terwijl ieder, die aan de werkzaamheden zou moeten meewerken, dit beslist moet weigeren, wat daarvan ook de gevolgen mogen zijn.'

28ste SS-Polizei Regiment "Todt". Dit regiment was pas teruggekeerd van een missie in Poltava in de Oekraïne. Ze waren overgeplaatst naar Assen om bij te komen van de vreselijke dingen die ze daar hebben gedaan. Berend Assies werd met zijn aanstaande schoonvader Andries Hartholt en diens zoons Dirk, Albert en Hendrik gearresteerd en meegenomen naar de Duitse radarstelling in Trimunt en in een keet gestopt. In totaal waren hier 16 mannen opgesloten. Bij vieren tegelijk werden ze door mitrailleurvuur op lafhartige wijze in de rug doodgeschoten. Op 30 november en 1 december 1945 zijn de lichamen gevonden in de Appèlbergen te Haren.

V.l.n.r.: Harm, wed. Assies-Boer, kleindochter Aaltje, Berend, Jan en Jaap Herruer (evacué uit Rotterdam). Coll.: Remmelt Booij

Deze vreselijke gebeurtenis weerhield de familie er niet van om met het verzetswerk te stoppen. Maar men werd juist door woede en onmacht nog feller. Dit gold ook voor de familie van Jans, die in 1939 al een zoon door een motorongeluk was verloren. Zelfs toen hun zoon Max op D-day: de dag dat de geallieerden landden in Normandië op 6 juni 1944, werd gefusilleerd in de duinen bij Overveen, was dit geen reden om te stoppen. Ook nu weer lagen gevoelens van woede en onmacht over dit grote verlies aan de basis van hun vechtlust.

Max en Gerrit

Max was een verzetsman van het eerste uur. Hij zette de trant voor de rest van de familie. Vanuit de omgeving van Klazinaveen en De Krim bij Coevorden, waar hij als vaandrig tijdens de mobilisatie was gelegerd, hielp hij krijgsgevangenen die uit de Emslandkampen waren ontsnapt. Hij was lid van de Orde Dienst (O.D.), werkte voor de Centrale Inlichtingendienst (C.I.D.) en het Nationaal Steunfonds (N.S.F.). Max had een groot netwerk. Hij werd gewaardeerd als adviseur van het verzet vanwege zijn militair strategische kennis. Deze had hij tijdens zijn opleiding tot Onder Officier aan de Vloeddijk in Kampen opgedaan. Hij werd gearresteerd op 28 februari 1944. Met zijn broer Gerrit, boswachter in Appelscha, bouwden ze schuilhutten in de bossen ten behoeve van piloten, joden, verzetsmensen en iedereen die om wat voor reden dan ook moest onderduiken[4]. In februari 1942 had Gerrit hier al piloten verstopt. Ze bivakkeerden in tenten alvorens ze verder werden geholpen richting het zuiden. Niet lang na Max' arrestatie was Gerrit genoodzaakt om op 19 april 1944 uit de bossen te vertrekken naar Steenwijk, waar hij K.P-leider werd. Zijn vrouw Brechtje Breeuwsma was zwanger toen de S.D. een inval in de boswachterswoning deed. Ze werd meegenomen in een open auto en reden met haar door de uitgestrekte omgeving van de boswachterij. Terwijl ze haar onder schot hielden, probeerden ze haar te dwingen de onderduikholen aan te wijzen. Ondanks deze angstige situatie heeft ze niets verteld.

Ook al werd Gerrit zwaar gezocht door de Gestapo, toch kleedde hij zich in een Duits uniform en ging op 2 september zonder blikken of blozen op kraambezoek bij zijn vrouw en pasgeboren dochter Tineke in het ziekenhuis van Leeuwarden. Gerrit had wel meer van dergelijke sterke stukjes uitgehaald. Later zei men dat dit *de roestige uiteinden van zijn stalen zenuwen* waren geweest.

Militairen sluiten zich aan bij de Orde Dienst (O.D.)

De O.D. kwam ongeveer in juli 1940 voort uit initiatieven van een paar verschillende groepen bestaande uit hoog geplaatste officieren die een organisatie wilden opbouwen voor een burgerlijk bestuur dat onmiddellijk na het vertrek van de Duitsers met steun van militairen de orde zou handhaven. De O.D. was dus in eerste instantie niet opgericht om dienst te doen als verzetsgroep. De organisatie werd breder van opzet toen zij fuseerde met het Legioen van Oud Strijders[5] (L.O.F.).

Het waren veelal de (onder) officieren zoals Max, die zich vrij vroeg in de oorlog aansloten. Zijn achterneef Evert Aukema was vanwege zijn werk voor de Staten al vanaf het begin erbij betrokken. Ook de zoons van de wed. Assies-Boer, Jan en Harm waren O.D.'er. Niet iedereen sloot zich meteen aan. In het begin vormde men eigen groepjes die spontaan ontstonden. Pas in een later stadium voegden ze zich bij de O.D. Ze konden er bijna niet omheen omdat er geen andere organisatie was om zich bij aan te sluiten. De O.D. hield zich bezig met het opzetten van een radionetwerk, spionage en sabotage. Ook ontwikkelden ze passeurslijnen waarlangs mensen konden ontsnappen naar geallieerd gebied.

---

[4] Zie mijn artikel "Een stukje joodse geschiedenis krijgt een gezicht" Orgaan van de HV Steenwijk, jg.27 no.2/2010

[5] Opgericht in Juni 1940 door F.W. de Tourton Bruyns, ir. B. ten Bosch en ir. J.A. van Heerde

Op 5 september 1944 ging bij Koninklijk Besluit de O.D. met de L.K.P. (Landelijke knokploegen) en de R.V.V. (Raad van Verzet) op in de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (N.B.S.). De N.B.S. kwam onder de leiding van Prins Bernhard zur Lippe-Biesterfeld. Deze fusie bracht veel teweeg. Echter niet de eenheid die ervan verwacht werd. Hoe kon het ook anders? De tot dan toe zelfstandig opererende verzetsgroepen kregen deze order tot samenwerking vanuit Engeland van bovenaf opgelegd. De verhoudingen lagen toch ietwat anders dan men in Engeland dacht. Dit leidde tot veel discussie en onenigheid bij het verzet. Er ging het nodige aan vooraf, maar uiteindelijk kozen de diverse K.P.- groepen in Drenthe toch voor hun eigen zelfstandigheid.
Ook Veenhuizen (district Norg) kreeg vanwege het militaire karakter[6] van de R.W.I. een O.D. onder de leiding van de commandant van de gestichtswacht N.J. Duijster. Op de boerderij "de Wijkmeesterhoef" van Jans Assies werd in het kader van de Ordedienst en later de Binnenlandse Strijdkrachten vergaderd.

O.D. Gewest III
Het centrale O.D.-punt voor Drenthe (Gewest III) lag in Assen. Vanaf 1940 waren hier groepjes van voornamelijk militairen, die zich volgens de zg. "cellenstructuur" hadden georganiseerd, bezig met verzet[7].
Een van de eerste O.D.-organisatoren was de Asser kapitein infanterie Johannes van Haarst, geboren te Arnhem op 11 oktober 1899. Als jong luitenant kwam hij naar het Asser garnizoen. Het district Norg (district 9) viel onder zijn leiding[8]. Vanuit Assen legde de O.D. nieuwe contacten. Het district Norg werd in de zomer van 1942 benaderd voor de verspreiding van het illegale blad Vrij Nederland. Johannes van Haarst was tevens ook een van de eerste O.D.'ers in Assen die gearresteerd werd op 20 april 1941. Dit was een grote schok voor Assen, want Van Haarst heeft veel betekend voor het verenigingsleven en was zeer geliefd[9]. Hij was gedaagde tijdens het 1ste O.D.-proces. In een afzonderlijk proces te Amersfoort werd hij veroordeeld. Op 20 december 1942 stierf hij door marteling in Neuengamme. Zijn stoffelijk overschot werd gecremeerd[10].

Kapitein Abraham Jacobson volgde Van Haarst op als commandant van Gewest III. Jacobson had een drukkerij in Overveen. Om aan de jodenvervolging te ontkomen dook hij met zijn gezin onder in de bossen van Norg.

Evert Aukema
Iemand anders die ook vanaf het begin betrokken was bij de O.D., was de neef van Jans Assies, Evert Reinder Aukema uit Roden. Hij was een zoon van Jan Aukema een Albertje Assies. Evert werd op 22 december 1944 gearresteerd. De vermoedelijke reden was, dat hij bij Jans Assies een B.S. vergadering had bijgewoond. Ook hij kwam door ophanging om in Neuengamme.
In het kader van de O.D. speelde Evert een belangrijke organisatorische rol. Ook was hij actief in andere verzetsgroepen en hielp hij joden. Naar zijn rol doe ik nog onderzoek en zal ik in een apart stuk nader belichten.

De eerste oorlogsjaren
In Veenhuizen verliepen de eerste oorlogsjaren in redelijke rust. Het grondgebied was van de Nederlandse Staat, maar tijdens de oorlog in handen van de bezetter. Toch waren zij opmerkelijk genoeg nauwelijks in het dorp aanwezig. Pas in de herfst van 1944 kreeg de bezetter hier spijt van, zoals verderop in dit artikel zal blijken.
Het Veenhuizer grondgebied was door verpleegden en kolonisten ontgonnen. Dit maakte in de jaren 20 de opkomst van de hoevenaars mogelijk, waardoor het dorp en zijn gestichten volledig in zijn eigen behoeften kon voorzien. Er was in de oorlog dan ook voldoende voedsel en brandstof aanwezig. Ambtenaren hadden een eigen moestuin met tuinman, meestal een gedetineerde. Op speciale Veenhuizer bonnen kon men tegen lage prijzen hout, turf en klompen krijgen. Uniek ten opzichte van de rest van Nederland was ook dat men in het bezit bleef van de telefoon[11].
Langzaam aan kwamen er ook meer onderduikers en groeide er vanuit en naast de O.D. een ondergrondse beweging die zich voornamelijk bezig hield met de verspreiding van het verboden blad Trouw, hulp aan onderduikers (L.O.), collecteren en de verspreiding van bonnen.

April/mei 1943
Net als in de rest van het land moesten ook de ambtenaren in Veenhuizen de loyaliteitsverklaring tekenen. Maar de sfeer sloeg om in mei 1943 toen de ambtenaren daarnaast ook in Duitsland te werk gesteld zouden worden. De hoofddirecteur W. Wijers, schreef over

---

[6] De bewaking was in handen van de Koninklijke Marechaussee maar die werd op 1 juli 1942 omgedoopt in het korps Gestichtswacht. In juli '43 werkten er 120 gestichtswachters.
[7] Eigen onderzoek naar ontstaan verzet Assen en omstreken.
[8] O.D. was hiërarchisch georganiseerd: Gewest III viel onder de leiding van Jurrinus H. Boiten uit Assen. Boiten was O.D. Leider van Groningen, Friesland en Drenthe. Hij volgde naar alle waarschijnlijkheid C.G.E. Ubbens uit Groningen op na diens arrestatie op 1 april 1941. Na de arrestatie van Boiten en Jacobson op 14 juli 1942 werd Harm Ketelaar (Piet Harmsen) Provinciaal commandant voor Drenthe.
[9] Voor meer informatie zie: Asser Historisch Tijdschrift nr. 1/mrt 2010, "De Lijst Braaksma", pagina 8, L. Engberts
[10] Mijn onderzoek bij het Nederlandse Rode Kruis bureau Oorlogsnazorg t.b.v. de publicatie genoemd in noot 9

[11] Bron: Gevangenis Museum, Veenhuizen tijdens de Tweede Wereldoorlog.
De elektrische centrale, gebouwd in 1912 werd ingeschakeld bij de vaak voorkomende stroomstoringen. De stookolie voor de centrale was voor de oorlog ingekocht en in een ondergrondse tank opgeslagen. Bovendien was er voldoende turf aanwezig om de centrale te laten functioneren.

deze kwestie een brief aan de secretaris-generaal J.J. Schrieke van het Departement van Justitie waarin hij met klem tegen deze maatregel protesteerde, die volgens hem *steeds meer gericht was op het versterken van het Duitse oorlogspotentieel*. De brief werd door alle 72[12] ambtenaren die hiervoor in aanmerking kwamen mede ondertekend.
De maatregelen gingen door want de nazi's eisten ook dat militairen en oud-militairen onder de gevangenen zich voor krijgsgevangenschap moesten melden. De gedwongen tewerkstelling ging uiteindelijk niet door. Voor alle zekerheid doken veel jonge mannen toch maar onder in Veenhuizen. Verkleed als gedetineerde konden ze zich nogal eens vrij bewegen. Tijdens de razzia's van eind 1944 werden ze soms als gevangene ingeschreven en ingesloten in het cellengebouw van het tweede gesticht[13]. De voor hen bestemde voedselbonnen kwamen voornamelijk via het distributiekantoor van Norg, gelegen achter het gemeentehuis aan de Asserstraat. Ab Assies, zoon van Jans, werkte op de secretarie en leidde de verzetsbeweging en het Nationaal Steunfonds.

Fam. Assies v.l.n.r.: Jan, Ab, Max, Jans, Jantiena, Bé Breeuwsma, Aly (onder de tafel) en Suze de Haas uit Amsterdam. Coll.: Aly Buitenhuis-Assies

Het spel is uitgespeeld
Rond de tijd dat de B.S. georganiseerd werd, was het spel van Ab's broers uitgespeeld: Gerrit was uitgeweken naar Steenwijk en Max gefusilleerd. Hieraan voorafgaand waren er al grote klappen gevallen in Assen en omgeving. Dit begon feitelijk al met de arrestatie van kapitein Van Haarst in april 1941. De O.D. krijgt het zwaar te verduren door verraad van infiltranten. Steeds meer oud-militairen vallen weg. Ook binnen de L.O. vallen klappen. Dit betekende voor Max, dat hij gaandeweg steeds verder op zichzelf kwam te staan. Er werd een groter beroep op hem gedaan om allerlei verzetstaken over te nemen. Ten tijde van zijn arrestatie op 28 februari 1944 waren er in Assen en omgeving grote gaten gevallen. Dit was niet gemakkelijk te repareren. Drie en half jaar van verzetskennis in de kop van Drenthe was verloren gegaan door de vele arrestaties, fusillades, ondergedoken verzetsmensen en op transport gestelde illegale werkers. Wie zouden het werk over nemen? Hadden de nieuwkomers voldoende ervaring?

Knokploeg Noord-Drenthe
In het voorjaar van 1944 sprongen Kees en Geert Veldman, broers uit Zuidlaren, in dit gat door een nieuwe groep te vormen. In Smilde waren ook jongens bezig, die zich uiteindelijk bij de broers Veldman aansloten. Tegen het einde van de zomer was deze knokploeg tot zijn volledige vorm gekomen. De K.P.-Noord Drenthe was nu een feit. Om ook daadwerkelijk tot gewapend verzet over te kunnen gaan, wachtte men vol spanning op instructies uit Londen. Zij zouden de wapens droppen waaraan een groot gebrek was. Vlak voor aanvang van de droppingen verlegden de jongens van de K.P.-Noord Drenthe hun werkgebied naar het zo gesloten Veenhuizen. Hier hadden ze al een vast adres bij de wed. Assies-Boer op de Bieuwhof.

De droppingen
In de zomer van 1944 nam Engeland contact op met de gewestelijke sabotage commandant, de arts P.J.M. Baudoin uit Assen en mr. Carel J. van Oldenbeek, die de leider was van de Geheime Dienst Nederland (G.D.N) te Assen[14]. Beiden stonden in nauw contact met de OD-commandant van Drenthe Harm Ketelaar (Piet Harmsen). Het Bureau Bijzondere Opdrachten (B.B.O.) in Londen was op zoek naar nieuwe droppingsterreinen in noord Drenthe. Deze terreinen moesten eerst in kaart worden gebracht en op geschiktheid worden beoordeeld. Dit was een taak van Van Oldenbeek die opereerde onder de alias Toon II. Zijn naaste medewerker Anne Smallenbroek was hem daarbij tot grote steun. Maar halverwege de maand oktober zag Toon II zich genoodzaakt zijn werk voor de G.D.N. te staken. Hij had een oproep gekregen om voor de O.T. (Organisation Todt) te moeten gaan werken en dook onder. Anne Smallenbroek volgde hem op als leider voor de provincie Drenthe met de alias Toon III. Bij Anne aan de Brink kwam regelmatig een kleine groep bij elkaar die kaartcoördinaten maakte van droppingsvelden voor het militair commando Noord. Bij dit groepje hoorde onder anderen Anne's studievriend van de Rijks HBS Willem G. van Dijk uit Grijpskerk. Van Dijk maakte de kaartcoördinaten terwijl hij bij Anne ondergedoken was. De coördinaten werden door de G.D.N. doorgezonden naar Engeland. Het Bureau Bijzondere Opdrachten vroeg via S.O.E. (Special Operations Executive) verkenningsvluchten aan bij

[12] Alle mannen geboren tussen 1920 en 1924. De namen van diegenen die geen gehoor aan de oproep gaven, werden door de Duitse Fachberater aan de S.D. doorgegeven.
[13] Idem noot 11

[14] Mogelijk liep dit via het Delta-Centrum onder leiding van kolonel Henri Koot die commandant was van de B.S. Delta-Centrum was de codenaam voor topoverleg tussen O.D., L.K.P. en R.V.V.

de Royal Air Force. De opgegeven coördinaten werden aan de hand van fotomateriaal beoordeeld op hun geschiktheid als wapen afwerp terrein (W.A.T.).
Er was dus al veel georganiseerd, alvorens dr. Baudoin, de Binnenlandse Strijdkrachten en de K.P.-Noord Drenthe kon informeren over de te verwachten droppingen. Hij deed dit tijdens een bijeenkomst in Hoogeveen waar de O.D. commandant van Drenthe Harm Ketelaar ondergedoken was. Naast wapens zouden er ook S.A.S. (Special Air Service) teams worden gedropt met marconisten, agenten en wapeninstructeurs.
De K.P.-Noord Drenthe kreeg nauwkeurige instructies over coördinaten en bijbehorende codes, slagzinnen en seinen. De knokploeg werd tijdens de droppingen geholpen door een tiental gestichtwachters van de R.W.I.

Dropping 12 september 1944
De eerste dropping op 12 september tussen Veenhuizen en Oosterwolde mislukte doordat het afweermechanisme haperde. In de buurt van Fochteloo vonden boeren en landwachters veel van de gedropte wapens en parachutes. Hierdoor wist de S.D. dat er in de buurt een droppingsveld moest zijn.
Derk ter Veld uit Een moest voor zijn baas de voerman Miente Viersen uit Een West een kar met turf halen. Samen met Andries Veen en Aitze Hoks uit Haulerwijk kwamen ze midden in het droppingsveld terecht en laadden naast het turf ook de wapens. Ieder voor zich nam wapens mee naar huis. De ondergrondse kreeg hier lucht van en haalden de wapens op. Daarna verscheen Hendrik Jan Popping met jachtgeweer ten tonele tot de Duitsers kwamen. Hendrik Jan was een vooraanstaand lid van de NSB in Oosterwolde. Andries, Aitze en Miente zijn hiervoor in kamp Westerbork gefusilleerd op 28 oktober 1944[15].

Dropping 26/27 september 1944
Bij Ellertshaar kwam in de nacht van 26 op 27 september het S.A.S. team met de codenaam "Gobbo" naar beneden onder leiding van lt. Emile Debefve (MacBeff). Het team werd ondergebracht bij boer Pieter Nijdam aan de Zuideresweg in Orvelte. De dag erna kregen de provinciale sabotage commandanten van Groningen, Drenthe en Friesland de opdracht om zich zo snel mogelijk bij MacBeff te melden want er moesten met spoed nieuwe Wapen Afwerp Terreinen (W.A.T.'s) worden opgegeven. Zijn marconist Rudy Blatt communiceerde via zijn zender met Londen. Een dag na de parachutering van het team meldden zich de gewestelijke sabotage commandanten Willem A. Schrijvershof (Bekkers) uit Groningen, uit Assen kwam dr. P.J.M. Baudoin (Van der Bosch/ Gerard/George) en uit Friesland kwam kapitein Arie Meijer (De Boer) in een servicewagen van de PTT aangereden. De besprekingen konden beginnen en Bekkers, die met een massa aan te verzenden informatie kwam, bezocht dagelijks de boerderij van Nijdam[16].

Dropping 9/10 oktober 1944
De tweede dropping bij Veenhuizen was wel succesvol. In de nacht van 9 op 10 oktober '44 werd daar het 4-man sterke S.A.S. team "Portia" gedropt, samen met 15 aluminium containers met wapens en vier paketten[17]. De K.P.-Noord Drenthe had voor deze dropping de hulp ingeschakeld van Ab Assies, gestichtswachter Lubbert Berga uit Haulerwijk, de commandant van de gestichtswacht en O.D. Nicolaas J. Duijster en 10 gestichtwachters.
De ondergrondse stond voor grote moeilijkheden omdat ze niet alleen de wapens snel moest verzamelen en verbergen, maar ook moesten patrouilles op zoek naar drie parachutisten die laag waren afgeworpen en daardoor niet op het afgesproken terrein terecht kwamen. Twee van hen, dat waren N.J. De Koning en W. Van der Veer, raakten tijdens de sprong gewond. Uiteindelijk zijn ze gevonden en met hun parachutes bij dhr. Duijster ondergebracht. Hij woonde met zijn gezin in de marechaussee kazerne aan de Hospitaallaan in Veenhuizen II in een gedeelte op de begane grond. Hier waren kantoren gesitueerd. Op de eerste verdieping lagen de slaapvertrekken voor de gestichtswachters. Het huis leende zich goed voor onderduikers. De para's kwamen terecht in het rommelkamertje op de zolder. Ze moesten zich tijdens bureau-uren heel stil houden omdat een commandant van de gestichtswacht, die daar zijn kantoor had, niet erg werd vertrouwd. Voor alle zekerheid werd daarom besloten om de para's naar andere adressen te brengen.

Dropping 23/24 oktober 1944
Er vond in de provincie nog een wapendropping plaats bij Bruntinge in de nacht van 23 op 24 oktober.

---

[15] Bert van den Berg, "Onze vrijheid moest duur worden betaald", pag. 74,75, 1988 Rabobank Haulerwijk

[16] Rudy Blatt, Een strijdbare Jood 1940-1945, J.H. Gottmer-Haarlem 1985.
NIOD K.P.-doos 50 DC3: Schrijvershof werd door Van Bijnen ontslagen en opgevolgd door Egbert Gernaat, alias Piet van den Berg. Volgens plv. commandant Baudoin had dit te maken met ontstane onenigheid tijdens de September dagen toen men een deel van de K.P. Drenthe naar de Kop van Overijssel wilde sturen. Van Van Bijnen kreeg Baudoin bericht dat hij Provinciaal leider bleef, maar Baudoin schreef terug dat hij niet iets kon blijven wat hij nooit geweest was, immers Arie (red.: V.d. Zwaag) was provinciaal leider (In Rudy Blatts boek komt Bekkers regelmatig bij boer Nijdam. Maar moet dit staken omdat er iemand uit A'dam kwam om Bekkers werk over te nemen).

[17] Team Portia: de twee Nederlanders Robert.C. Michels (alias Bob) en lt. W. Van der Veer, de Nederlandse Argentijn 1ste lt. Special Forces Niek J. De Koning en de Vlaming R.H.A. Groenewoud, een geroutineerde para die al 4 maal in vijandelijk gebied was afgesprongen. De genummerde containers waren ca. 2 meter lang en 60 cm in doorsnede en tussen 200 en 400 kg zwaar.

Een dag eerder was K.P.'er Riemer Faber (Dries) ter ore gekomen dat de S.D. kennis had van de droppingen. Tijdens zijn bezoek aan de gewestelijke sabotage commandant en adviseur van de K.P. dr. Baudoin in

V.l.n.r.: Sergeant W. van der Veer, Korporaal R.C. Michels, 1ste Luitenant N.J. de Koning en Rudy. A. Blatt. Bron: Internet, Soldaat van Oranje

Assen, werd hij hierover door twee mannen van het Bureau Inlichtingen (B.I.) geïnformeerd[18]. De twee waren de bij Schoonloo op 5 oktober 1944 gedropte agenten Cornelis H. Van Bemmel en de Haagse student Gerard Kouwenhoven van de spionagegroep "Packard". Zij zouden de radioverbindingen uit Noord-Nederland gaan verzorgen. Baudoin had de opdracht beiden naar Groningen te brengen. Maar n.a.v. de arrestatie en het verhoor van K.A. Mans (Vuurtoren) in Groningen op 10 november, werd hun adres in de stad opgerold. Van Bemmel (Henk Verhoef) bleef met zijn zender IJsberg in Assen, eerst bij dr. Baudoin en later op andere adressen. Op Kouwenhovens schuiladres in Groningen deed de S.D. diezelfde dag ook een inval. Hij ontkwam, echter zonder zijn zendapparatuur. Tussen 26 oktober en 10 november dook ook Baudoin onder. Hij had nog een reden om dit te doen: een koerier bracht hem rond die tijd een brief van de provinciale L.O.-leider Albert van Aalderen (Alva) , die informatie bevatte over wapenafwerpterreinen. Bij aankomst bleek dat de koerier deze onderweg was verloren. Op de brief stond Baudoins adres[19]. Terwijl hij was ondergedoken hield hij via Van Bemmel en diens zender IJsberg intensief radiocontact met het hoofdkantoor van Bureau Inlichingen (B.I.) van de in Assen geboren luitenant kolonel Jan M. Somer in Eindhoven. Dit duurde totdat uiteindelijk ook Van Bemmel op 21 maart werd uitgepeild op zijn onderduikadres bij de familie De Ruiter in Assen – met fatale gevolgen[20].
Riemer Faber vond het onverantwoordelijk om deze laatste dropping door te zetten en voert hierover een stevige discussie met Kees Veldman[21]. Maar Veldman is gezagsgetrouw - bevel van de prins uit Engeland - en zet het plan door.
Twee dagen na de dropping van 23 op 24 oktober gingen zeven leden van de K.P.-Noord Drenthe op weg om nog een paar achtergebleven containers te bergen. Riemer en de andere K.P.'ers fietsten in het donker op een binnenweg tussen Orvelte en Bruntinge in de richting van de boerderij van Nijdam. Nijdam herbergde het S.A.S.-team "Gobbo" met hun marconist Rudy Blatt. Maar diezelfde dag werd zijn zender uitgepeild en de boerderij was vergeven van de Grüne Polizei en landwachters. De K.P.'ers fietsten regelrecht in hun armen. In Nijdam's boerderij werden ze vreselijk mishandeld en tegen elkaar uitgespeeld. De zes mannen van het S.A.S.-team "Gobbo" werden niet gevonden in hun schuilplaats in de boerenschuur van Nijdam en konden ontkomen[22]. De K.P.'ers kwamen terecht in de S.D.- gefängnis in Assen. Er waren ook twee jongens uit Veenhuizen bij, die door marteling doorsloegen waardoor de S.D. gegevens kreeg over het verzet en de dropping van begin oktober bij Veenhuizen[23]. Naar aanleiding van hun informatie deden een paar gestichtswachters met tien landwachters op 2 november invallen bij de reclasseringsambtenaar B.Th. Kleine Staarman, de werkmeester b.d. Arbeid W. de Groot en de werkmeester-hoevenaar J. v.d. Heide. De waarnemend hoofddirecteur van de R.W.I. schreef vier dagen later over dit incident aan s.g. Schrieke dat bij hem *De vraag rijst of de Veenhuizer samenleving aan de willekeur van enkele landwachters is overgeleverd.* En dat: *"Een dergelijk optreden, waarbij opnieuw de eene ambtenaar bij den andere huiszoeking verricht, de geest in het corps niet ten goede komt".*
Omdat Wijers het woord "opnieuw" gebruikt, wekt hij de indruk dat zoiets al eens eerder was voorgekomen. Vervolgens schrijft hij: "*Het rechtsgevoel wordt gekrenkt en men krijgt den indruk, dat geen enkele instantie het ambtenarencorps in bescherming neemt, tegen, naar het zich laat aanzien, elke willekeurige, onrechtmatige handeling van een zekere categorie van personen*"[24]. Het is mij niet bekend wat Schriekes reactie hierop was.

26 november 1944

Op 26 november 1944 kwam de ondergrondse nog voor een laatste keer in actie. Het was een druilerige zondagochtend – er hing laaghangende bewolking. De broers Kees en Geert Veldman waren net bij de weduwe Assies aan tafel geschoven voor het middageten toen een vliegtuig met donderend geraas neerstortte bij Haulerwijk. Dit was een B17G bommenwerper. Deze was onderweg van Bassingbourn naar een bombardement op Altenbeken. Ongeveer 70 km voor Al-

[18] Interview R. Faber 31 december 2001
[19] Niod KP doos 50
[20] Zie publicatie van mevr. L. Engberts genoemd in noot 9
[21] S. Schoon "de knokploeg noord drenthe p.138
[22] Idem noot 16
[23] Interview met Geert G. Veldman april 2009; Pia van der Molen, internet 2004; Riemer Faber, interview 2001; S. Schoon "de knokploeg noord drenthe".
[24] Archief Gevangenismuseum

tenbeken werd de bommenwerper aangevallen door Duitse jagers. Op 26 september om 11.50 wordt gerapporteerd dat 20 km ten noordwesten van Assen een B17 is neergestort [25].
De bemanning kon met de parachutes uit het vliegtuig ontsnappen maar kwam wijd verspreid op verschillende plaatsen terecht. Drie van de negen piloten werden gevangen genomen[26]. Nog drie werden eerst verstopt in het bosgebied tussen Een en Veenhuizen tegenover de weduwe Assies.[27] De rest kreeg ter plaatse hulp van omwonenden en werd verder geholpen door de K.P.'er Petrus (Peet) de Boer. Peet woonde op hoeve Ter Haule in Haulerwijk. Geert Veldman informeerde Ab Assies over de drie piloten, Q.D. Reed, M.D. Trombley en R.A. Barker, die een onderduikadres nodig hadden[28]. Twee zaten inmiddels bij de weduwe Assies in huis. Met de Veenhuizenaar Hendrik Woering (Bill) en lid van de Knokploeg-Noord Drenthe, fietste hij naar de plek. Ze hadden extra fietsen en capes van de gestichtswacht meegenomen als vermomming voor de para's. Na een dag bij de wed. Assies-Boer te zijn geweest, werden Reed en Trombley tijdelijk in Veenhuizen ondergebracht bij de familie Woering. Barker ging naar de kruidenier Emo Paapst. Na twee dagen haalde de koerierster Froukje Meijering (Irene) Barker op en nam hem mee naar haar de boerderij van haar ouders[29].
Via het netwerk van Gerrit Assies werden de para's tenslotte ondergebracht en verder geholpen in o.a. Steenwijk bij de broers Verhagen en Pieter Logtmeijer. Boswachter Gerrit Assies had in de Kop van Overijssel al vanuit het verleden hier contacten liggen. Daarom kon hij in Steenwijk de leiding van de K.P. op zich nemen toen hij zelf op 19 april 1944 uit zijn woning te Appelscha ontsnapte na een bezoek van de S.D.

De "druppel" die leidde tot de razzia's

Tijdens een vergadering bij de familie Bulthuis aan de Kloosterstraat in Assen die dicht bij de S.D.-gefängnis ligt, maakten de overgebleven K.P.'ers plannen om hun kameraden te bevrijden. De actie vond plaats op 11 december 1944 vanuit het huis van de familie Bulthuis. 29 gevangenen werden bevrijd. Eén van de twee auto's, die bij de weduwe zes weken op het land verstopt was geweest, reed met bevrijden in de richting van Veenhuizen en dit werd door de S.D. opgemerkt.

Het was de druppel die de emmer deed overlopen en ze vonden dat het nu hoog tijd werd, om eens flink huis te gaan houden in het dorp. De plannen lagen al klaar. De dag na de overval hielden ze doelgericht razzia's bij mensen thuis. Als eerste hielden ze een huiszoeking bij Jans Assies en zijn contactpersoon Emo Paapst (Bertus). Maar ook Roelof Appelhof uit Assen, Lubbe Boxem uit Laaghalerveen en Jan de Leeuw uit Westerbork kregen die dag een huiszoeking. Op zaterdagochtend 16 december moest de transportgroep van de gestichtswacht zich melden in de eetzaal van het tweede gesticht. De gebouwen werden omsingeld en op wapens en munitie doorzocht.
Tijdens deze razzia's en huiszoekingen die tot 2 januari plaatsvonden, arresteerde men in totaal 16 leden van de L.O.-Norg, 15 leden van de droppingsploeg Veenhuizen, waaronder ook de 10 Gestichtswachters[30] en nog een tiental personen die min of meer bij de droppingen betrokken waren. Totaal zo'n 51 personen. Er werden veel wapens gevonden in en om de gebouwen van de R.W.I. en bij mensen thuis. Dat het zover kon komen, lag volgens de S.D. aan het feit dat er helemaal geen Duits bewakingspersoneel aanwezig was. Het is dan al december '44 als ze hun vrees uitspreken. Aan de bevelhebber van de Wehrmacht stellen ze voor om al het bewakingspersoneel inclusief gevangenen op transport naar Duitsland te stellen. Hun grootste angst was, dat de bewaking de gevangenen zou opleiden om in de verzetsbeweging mee te kunnen doen. Uit een *Lage- und Stimmungsbericht*, gericht aan de bevelhebber van de Wehrmacht, wordt melding gemaakt van dit feit: "*Die Feldkommandantur schliesst sich der Auffassung der WK. Assen an und weisst nochmals nachdrücklich darauf hin, dass durch das Fehlen vom deutschem Aufsichtspersonal die Möglichkeit besteht, dass die Häftlinge vom Personal planmässig als "Wiederstandsorganisation ausgebildet werden können*[31]*."*

De Sicherheidsdienst brengt het verzet in kaart

Er waren weliswaar geen Duitsers aanwezig in de R.W.I., maar de S.D. in Assen was inmiddels heel goed geïnformeerd - ze wisten er meer van dan het verzet zelf doorhad. Op een grote plattegrond uit 1934 markeerde men alle bekende verzetshaarden in het dorp. De S.D. had zijn informatie gekregen van de beroepslandwacht van Norg. Deze tipte begin december 1944 de Gruppe Hofmann van de Asser S.D. i.v.m. de wapendroppingen. De Gruppe Hofmann had als taak ondergedoken geallieerde piloten en geallieerde wapendroppingen op te sporen. De leiding lag bij de Duitser Karl Hofmann, SS-Sturmführer. Hierbij hoorde ook de zeer gewelddadige crimineel Andries Riphagen, alias Al Capone uit Amsterdam. Hij was een door de wol geverfde onderwereldfiguur. Na de Tweede Wereldoorlog kon hij met hulp van de Jezuïeten en W.

---

[25] M.H. Huizinga "Met de blik naar boven", pag. 212, Reco Multimedia 1995; Jaap de Boer Haulerwijk
[26] 1ste lt John C. Weisgarber, gearresteerd door een landwachter in Zevenhuizen, de radioman sgt. Renè P. Pratt, werd in de gemeente Norg gearrresteerd en in Noordwijk werd de geschutstorenschutter sgt. Robert T. Anderson gearresteerd. Ze hebben de Oost-Duitse kampen overleefd.
[27] Het waren sgt Quilla D. Reed (rugkoepelschutter en boordwerktuigkundige), bommenrichter Mabry D. Barker en sgt. Richard A. Trombley (zijluikschutter)
[28] Interview met Geert G. Veldman april 2009
[29] Brief van Ab Assies aan mevr. Paapst 5 juli 1946
[30] De indeling heb ik overgenomen van Jan K. Norg
[31] Archief gevangenismuseum Veenhuizen

Sanders van het Bureau Nationale Veiligheid ontsnappen naar Argentinië.
De beroepslandwacht die Hofmann tipte, kreeg op zijn beurt informatie van de uit Arnemuiden afkomstige gestichtsarts dr. W.J.F. van der Bijl. Landwachters Burgman, Hinten en Sanner hadden de dokter gearresteerd, en volgens eigen zeggen niet gemarteld. Hij werd vrij gelaten om als stroman dienst te doen, mits hij 's avonds nog een fles jenever kwam brengen. Samen met de N.S.B.-boer Leugs die dichtbij de weduwe Assies woonde aan de Zesde Wijk, bracht hij de illegaliteit in kaart. De N.S.B.'er wilde wraak nemen want hij was al eens door een aantal boeren waaronder Assies, stevig onderhanden genomen vanwege zijn pro-Duitse houding. Leugs was bij verscheidene huiszoekingen aanwezig.

De dokter en zijn patiënten
Als arts genoot Van der Bijl een vertrouwenspositie waardoor hij veel wist. Zijn hulp was ook nodig toen Truus van Zuiden ziek werd. Truus was een Joods meisje uit Hoogeveen. Ze was gedurende anderhalf jaar ondergedoken bij het hoofd van de openbare school, dhr. J.A. van der Linde, aan de Generaal van den Boschweg, tegenover Jans Assies. Hier was ook Alexander Zwaap gehuisvest, die u waarschijnlijk beter kent als de acteur Lex van Delden . Truus was 16 jaar en het was haar 13de onderduikadres. Ze wist nog dat ene Jan Tamming[32] de bonnetjes bracht.
Truus werd ziek en lag met longontsteking op de bank toen dr. Van der Bijl de patiënt kwam bezoeken. Angstig zei mevrouw Van der Linde: *"U ziet zeker wel wat voor een meisje het is?".* Hierop vroeg de dokter of het meisje nog familie had en waar haar broer was. Maar over hem zei ze niets want hij zat in Fochteloo bij een verzetsgroep.
Na de oorlog werd de dokter gearresteerd. Toen hij gevangen zat schreef hij Truus een brief met het vriendelijke verzoek om tijdens zijn proces een goed woordje voor hem te doen, als wederdienst omdat hij haar en de Van der Lindes niet had verraden. Dit verzoek van de arts is typerend voor zijn opportunistisch karakter. Op egoïstische wijze hield hij rekening met de situatie in de oorlog en wat hem daarna eventueel te wachten stond. Van dit laatste was hij zich wel bewust. De dokter verklaarde aan landwachter Burgman: "*Ik sta geheel onder pressie van zaalopziener Hendrik Egberts. Deze dreigde met verschijning voor het landgerecht als ik niet meewerk*"[33] . In tegenstelling tot zijn beroepsplicht en de eed die hij als arts heeft moeten zweren, had hij totaal geen respect voor een mensenleven. Het is niet tot een veroordeling gekomen. Mij werd verteld dat Van der Bijl verongelukte met zijn auto, die door oud-K.P.'ers was gesaboteerd. Toch klopt dit niet. Willem J.F. van der Bijl overleed in Amsterdam op 6 november 2001 op 91 jarige leeftijd. Bij beschikking van de Minister van Justitie werd hem op grond van het Zuiveringsbesluit 1945, op 16 augustus 1945 ontslag verleend uit zijn functie van tijdelijke geneesheer bij de Rijkswerkinrichtingen[34].
Bij de kruidenier Emo Paapst en de hoevenaar Meijering verzorgde de dokter ook de parachutist Barker die op 26 november met de bommenwerper was gecrashed. Meijering woonde op de "Van den Boschhoeve ". Van der Bijl hielp ook andere gewonde piloten. Maar ook de verzetsman Jantienus Bosker uit Een werd geholpen op zijn onderduikadres bij Emo Paapst (Bertus). Emo was de contactpersoon van Jans Assies.

Maaike Reitsema en Emo Paapst
Coll.: Piet Reitsema

In oktober '44 was Bosker op de vlucht door kogels getroffen. Zwaar gewond bereikte hij de woning van de familie Postma aan de Bremerweg bij Zevenhuizen waar hij aan zijn verwondingen werd behandeld. Via bemiddeling van de gereformeerde dominee van Een en Veenhuizen Pouwel van Til, werd hij tijdelijk ondergebracht op de boerderij van Jans Assies die van zijn ladder een soort brancard maakte, waarop Jantinus liggend naar de Spar winkel van Emo Paapst werd gebracht – en waar dr. Van der Bijl ook naar de patiënt kwam kijken[35].
Bij Emo en zijn vrouw Maaike Reitsema moesten de onderduikers Hans Seidel uit Assen en Dries ter Borg uit Veenhuizen plaatsmaken voor de zwaargewonde Jantinus.

Een Asser jongen vertelt
Hans Seidel had vele talenten. Hij speelde heel goed accordeon - maar hij was vooral ook een hele goede tekenaar en kunstschilder. Daarom sneed hij wel eens valse linoleumstempels voor Bertus ten Brink uit Assen. Die stempels kwamen op documenten die bestemd waren voor Amerikaanse piloten die naar geallieerd gebied gebracht zouden worden.
Hans was verloofd met Janny ter Borg. Haar vader was veldwachter bij het 1ste Gesticht. Hans moest onderduiken omdat hij na verlof niet terugkeerde naar zijn werkplek bij de Volkswagenfabriek in de buurt van Wolfsburg en Fallersleben, genaamd K.D.F. Stadt (Kraft Durch Freude). Rond de 27ste juni '44 dook hij onder in

[32] Jan Tamming, gereformeerd, sigarenhandelaar in Beilen, lid O.D. en zg. "stille werker" in de illegaliteit (bron: Gemeente Beilen 1940-1945 deel 3, p.247, 268
[33] CABR 270 III, PRA Assen 3808

[34] Zijn broer Gerrit werd op 7 juni '42 gearresteerd wegens verzetswerk en overleed te Nazweiler op 24 april '44
[35] Brief van Jans Assies

Wijnjeterp. Maar na twee dagen ging hij met de bus naar Veenhuizen en dook onder bij Ter Borg. Na enige tijd ging hij terug naar zijn ouders in Assen. In september 1944 werd het steeds gevaarlijker en Hans dook een week lang onder bij de postcommandant van politie te Veenhuizen Djoerd de Vries en zijn vrouw Jo. Met Janny's broer Dries kwam hij daarna terecht bij het pas getrouwde echtpaar Emo Paapst en Maaike Reitsema. Hans schreef een mooi boek over zijn jeugd in Assen, getiteld "Een Asser jongen vertelt". Over zijn verblijf bij de familie Paapst schrijft hij:
"We hadden het er erg goed en ik kan me herinneren, dat het altijd zonnig weer was. Emo zat ook in de verzetsbeweging. Maaike kon mooi orgelspelen. Ze speelde vaak op mijn verzoek het "LARGO" van Händel. Ze waren erg prettig in de omgang. Dries en ik begonnen de morgen met een douche van ijskoud water. Van elkaar kregen we dan een emmer vol koud water over ons blote lichaam gegoten. Dát was die douche! We wilden Spartaans zijn; gezond en gehard. Het gebeurde op een klein binnenplaatsje achter de woning. Na het eten hielpen we met kleine karweitjes, vloer schoonmaken, aardappelen schillen, afwassen etc. Dan gingen we jiu-jitsu en boksen oefenen."

Het was ongeveer 25 oktober 1944 toen Dries ter Borg en Hans Seidel vanaf Emo Paapst gingen onderduiken bij de reclasseringambtenaar en illegale werker Wiebo Laméris die met zijn vrouw Gerda en hun kinderen in een dubbele woning aan de Hospitaallaan in Veenhuizen woonde. De twee onderduikers hielpen Wiebo met het ontvetten van een partij bij Fochteloo gedropte vuurwapens die ze verstopten onder de vloer van de woonkamer. Voor alle zekerheid hebben ze vanuit de kamer nog een vluchtgang onder het voetpad door gegraven[36].

Wöbbelin

Twee maanden na de razzia's op 8 februari 1945 kreeg ook de familie Laméris huisbezoek van Leugs en een tiental landwachters. Dit kwam omdat een doorgeslagen gevangene had verteld, dat Laméris geallieerde vliegers van eten had voorzien en ook een kistje met munitie bewaarde, die hem door ene Van der Werf was bezorgd. Weer een ander had onder enorme druk verklaard, dat de K.P.'er Bill Woering bij Wiebo was ondergedoken. Maar dit was een leugen uit nood geboren. Laméris' lot was bezegeld. Hij ging met 17 anderen in een veewagon van station Assen met het laatste transport naar Neuengamme. Hij verbleef onder mensonterende omstandigheden in verschillende kampen. Na Neuengamme kwam hij terecht in resp. Porta West-Falica, Fallersleben en Wöbbelin (Ludwigslust) waar de meeste mensen stierven. Na

Mei 1946, reünie van voormalige bewoners van kamp Wöbbeli met hun echtgenotes.
*Voorste rij (gehurkt)v.l.n.r.: onbekend, tweede van links is **Wiebo Laméris**, naast hem v.l.n.r. Anne de Boer uit Hoogeveen (gearresteerd omdat de O.D.-commandant van Drenthe Harm Ketelaar bij hem was ondergedoken), Van Lemhof, Geert Reinders, Ten Oever, Willem Hadders en Henk van Wijk uit Assen (werkzaam bij de Provinciale Griffie).*
Voorste rij v.l.n.r.: onbekend, Schra, Geert Temming en Oosterveen. Collectie: Willem Hadders uit Emmen

[36] H. Seidel, tekening op pagina 323

veertien dagen werd hij met anderen in een wagon gestopt. De Amerikanen waren inmiddels in aantocht. Maar de wagon vertrok niet en stond met de gevangenen twee dagen stil. Ze kregen geen eten en drinken. De groep maakte op 2 mei 1945 aanstalten om te vertrekken. Echter rond half twee in de middag verschenen de eerste Amerikaanse auto's. De bewaking vluchtte. Verschillende gevangenen stierven ironisch genoeg alsnog van emotie en blijdschap dat de bevrijders waren gekomen. Wiebo heeft het overleefd maar kwam ernstig ziek terug en lag in twee verschillende hospitalen. Zijn vrouw Gerda heeft hem gedurende een lange tijd thuis verpleegd.

Bij Laméris trof Hans Seidel ook de verzetsman Henny Woering (Bill) uit Veenhuizen. Hij droeg net als de gestichtswachten een zwarte cape en los in een koppel stak volgens Hans een grote indrukwekkende cilinderrevolver.

Bill met zijn cilinderrevolver die hij van zijn vader kreeg twee dagen nadat hij op 7 mei 1943 thuis onderdook. Bron: Ruud Mast, "Stille Getuigen", voorwerpen, foto's en mensen uit de Tweede wereldoorlog

Rond de 10de december ' 44 ging Hans weg uit Veenhuizen i.v.m. het gerucht dat er razzia's op komst waren. Het gerucht bleek waarheid en de razzia's begonnen op 12 december 1944 .

Inval bij Jans Assies op 12 december 1944

Een troep landwachters onder leiding van hun commandant Gerrit Hendrik Sanner kwam als eerste bij kruidenier Emo Paapst en vervolgens Jans Assies het erf op. Sanner was op zoek naar Ab, zoon van Jans Assies. Sanner dreigde de boerderij in brand te steken, Jans dood te schieten en zijn handen af te laten hakken als ze Ab niet zouden krijgen. Ab werkte op de gemeente secretarie en daarom hield de landwacht daar de boel ook in de gaten. Ondertussen was Ab al ondergedoken. Daarom pakten ze Jans als gijzelaar voor zijn zoon op. De beroepslandwachter Wilhelmus Hinten, die tijdens de inval op het grindpad de wacht hield, vermoedde dat Jans meer wist omdat er tijdens de huiszoeking wapens werden gevonden.
Inmiddels was boswachter Gerrit Assies ook op de hoogte gebracht. Hij werd zwaar gezocht door de Gestapo, toch fietste hij langs het huis van zijn ouders om te zien wat er aan de hand was. Zijn zoontje Jans van vier jaar oud, logeerde op dat moment bij opa en oma Assies. Gerrit kon natuurlijk niet ingrijpen en fietste door naar de kazerne waar hij die nacht bleef. Van slapen kwam niet veel terecht. Hij kookte van woede. Zwaaide met zijn pistool rond en wilde iedereen die fout was doodschieten. Het kostte zijn K.P.-kameraden grote moeite om hem tot bedaren te brengen. Om stoom af te blazen ging hij de volgende dag naar Meppel en heeft daar vandaan met anderen het gemeentehuis van Urk gekraakt.

Ab Assies

De als "terrorist" bestempelde Ab Assies (Flip en John) was ondergedoken bij het gezin van zijn oom Egbert Dokter aan de Kuipenstreek in Oosterwolde. Op een zeker moment kwam de heer Adema van de ondergrondse bij mevrouw Dokter. Het leek Adema beter dat Ab naar een nieuw onderduikadres zou gaan. Ze hadden nl. Ab's verloofde Gré Reitsma opgepakt. Adema – die op het gemeentehuis van Oosterwolde werkte – was bang dat zij tijdens een verhoor zou doorslaan. Die vrees was niet ongegrond want er werden allerlei trucs uitgehaald om haar aan het praten te krijgen. In de gevangenis werd Gré in een cel gezet met de koerierster Reina Kuiper, dochter van het hoofd van de chr. school in Een. Haar jongere zusje Bab was voor Gré Reitsma met Ab verloofd geweest. De ondervragers hoopten dat de dames ruzie kregen, zodat ze meer over Ab's verblijfplaats te weten kwamen. Ze hadden het spel door en zeiden niets over hem. Daarom verhuisde de leiding van de gevangenis Reina naar een cel waar de spionne Geesje Bleeker verbleef. Men hoopte dat Geesje haar de geheimen over Ab zou ontfrutselen.
Na Adema's waarschuwing vertrok Ab naar zijn overbuurman de hoofdonderwijzer van de openbare school in Veenhuizen J.A. Van der Linde. Daar vroeg hij aan de onderduikster Truus van Zuiden of zij verzetswerk voor hem wilde doen. Nou, Truus kon wel wat afleiding gebruiken en stemde ermee in. Ze kreeg opdracht om in Oosterwolde bij een onderwijzer wapens te halen. Gewapend met een klein pistooltje en twee gewapende mannen die haar op gepaste afstand escorteerden, ging zij op weg. Bij een brug in Oosterwolde kwam Truus haar broer tegen, die ze al heel lang niet meer had gezien. Gelukkig was hij nog in leven. In een prieeltje zaten N.S.B. vrouwen, maar alles is goed gegaan. Daarna fietste ze naar Appelscha om burgerkleding te brengen naar twee Franse parachutisten. Op de terug reis nam ze hun parachutes mee[37].
Na een week bij de Van der Lindes verbleven te hebben, dook Ab onder in Hoornsterzwaag bij de hoofdonderwijzer Jan Faber.
Ze hebben Ab niet te pakken gekregen!

[37] Na de oorlog trouwde Truus met Sam Stern. Sam had een dansschool aan de Markt 13 te Assen die hij in 1945 weer opende.

Inval bij de weduwe Assies

Op maandag 18 december om tien uur 's ochtends kwamen twee auto's met ongeveer acht inzittenden het erf van de weduwe op rijden en omsingelden de boerderij. De operatie stond onder leiding van Hofmann en Hase en ging met buitensporig geweld gepaard. De broers Jan en Harm waren in een schuurtje een varken aan het slachten. Ze werden geholpen door de 14-jarige evacué Jaap Herruer en zijn vader uit Rotterdam. De twee onderduikers Luitje van Dijken en Egbert Warries werkten in de stal. Ze hadden net alle koeien gemolken toen er twee vrachtauto's voor de deur van de stal stopten. Er klonken geweerschoten[38]. De Rotterdamse jongen sprak inmiddels al een aardig woordje Drents en riep "*twei duutse auto's*[39]*!*". Luit en Egbert konden zich net op tijd verstoppen in hun schuilplaats tussen de stropakken boven het kalverhok. Het geschreeuw en het schieten stond onder leiding van de SD'er Riphagen van de S.D.-Gruppe Hofmann. De overvallers waren niet geïnteresseerd in Jaap en zijn vader. Beiden werden met de handen in de nek tegen de muur van de boerderij gezet. Een Nederlandse commandant merkte nog verbaasd op, dat *het kereltje wel erg wit zag*.

Jan en Harm Assies werden op de grond gegooid en getrapt. Tevens werden ze geslagen met de kolf van een geweer. De broers werden gedwongen om door de modder van de schuur naar het huis te kruipen. Harm moest 200 diepe kniebuigingen maken. Ondertussen roofden de S.D.'er waardevolle spullen uit de boerderij: het varken, linnengoed, fietsen, etensvoorraden, de houten tabaksdozen die de jongens onder hun bed hadden staan en sieraden waaronder het gouden oorijzer van de weduwe.

De weduwe was al zesenzestig jaar. Dat was toen een dame op leeftijd. Zij en haar dochter Eltje werden tot bloedens toe op de borst en in het gezicht geslagen. Moeder en dochter werden veertien dagen opgesloten in de SD-Gefängnis, het oorspronkelijke Huis van Bewaring te Assen[40]. Trui Hahn, telg uit de bekende verzetsfamilie uit Vries/Tynaarlo, heeft hen daar nog verzorgd. Haar vader Albert Hahn ging ook op het transport van 16 januari 1945 naar Neuengamme en is niet terug gekomen[41].

Moeder en dochter konden na hun vrijlating niet terug naar de boerderij. Die was inmiddels in beslag genomen door de N.S.B.'er L. Adams uit Veenhuizen.

De onderduikers Luit en Egbert hielden zich enkele uren rustig. Pas toen de S.D. vertrokken was, vluchtten ze naar de boerderij van Luits ouders in Grootegast. Ze hadden hun leven te danken aan het lawaai dat de S.D.'ers maakten toen ze met veel kabaal het erf op kwamen rijden.

De broers Jan en Harm hadden twee dagen eerder van de commandant van de gestichtswacht dhr. N.J. Duijster het advies gekregen om onder te duiken. Maar uit een zekere naïviteit deden de broers dit niet. Ze dachten: *"We hebben niets verdachts meer in huis en daarom kan er ook niets bewezen worden"*. Tegen Duijster zeiden ze: "*Blijf maar hier, we hebben een veilige schuilplaats voor je"*. Maar Duijster vertrouwde het niet meer in Veenhuizen en ging naar een afgesproken plaats richting Noordwolde waar ook de gestichtswachter Lubbert Berga al was. Duijster was bekend in Noordwolde, want eind 1940 verhuisde de beroepsmilitair van de Hoofdvaartsweg te Assen naar Noordwolde waar hij ging werken bij de marechaussee. Op 15 februari 1943 werd hij commandant van de gestichtswacht[42].

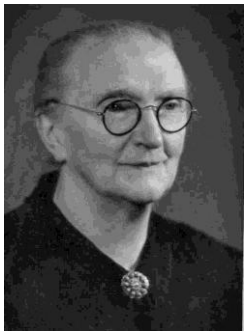

wed. Boukien Assies-Boer. Coll.: Johan Assies

De Nederlandse- en beroepslandwacht

De Nederlandse landwacht is op 12 november 1943 in opdracht van Rijkscommissaris A. Seyss-Inquart opgericht met als specifieke opdracht "bescherming van N.S.B.'ers en hun eigendommen". Deze taak werd uitgebreid met "bewaken van gebouwen en het opereren als hulppolitie". De Nederlandse landwacht was samengesteld uit beroeps- en hulplandwachters. Dit waren in principe alle mannelijke N.S.B.'ers van 18 tot 55 jaar.

Tijdens de razzia's werd de S.D. bijgestaan door de beroepslandwacht. Eind '44 hadden ze bezit genomen van de burgermeesterswoning "Nijenhof" van de familie Tonckens aan de Langeloërweg in Norg. Vanuit deze woning voerden ze een waar schrikbewind uit, ze kregen de bijnaam "bloedploeg". Ze waren daarvoor actief geweest in Diever en bestond uit beroepslandwachters, voor een groot deel Amsterdammers, en hulplandwachters. De bloedploeg stond bekend om hun brute en onmenselijke verhoren, met de beruchte badkuipmethode als meest beestachtige marteling. Zelfs de herdershond van Berend Ploeg uit Norg ontkwam niet aan het oorlogsgeweld. De hond werd door de bloedploeg gevorderd en ingezet bij verhoren. Het verhaal wil dat hij niet kwaad genoeg was en niet goed wilde bijten. Als hij de kans kreeg, liep hij weer terug naar zijn baas, maar werd ook even zo vaak weer opgehaald[43].

[38] OVCG 2220 inv.657 verklaring d.d. 2 juni 1997 van prof. Onderwijskunde Egbert Warries.

[39] Verklaring van Jaap Herruer.

[40] Verklaring wed. Assies, Nationaal Archief (CABR) BOOM Assen.

[41] Interview met Trui Hahn oktober 2008

[42] Boerhoorn jg.14, nr.3, G.van der Molen-Dijster "Hier kunnen we mooi de oorlog afwachten"

[43] Monument voor gisteren, vandaag en morgen… "de jaren '40-45 in de gemeente Norg, 1995 comité 4 en 5 Mei Norg.

Iedereen die tijdens de razzia's in Roden, Norg en Veenhuizen was opgepakt, werd door de bloedploeg in de villa onderhanden genomen. In Veenhuizen was de angst en spanning behoorlijk gestegen en men vroeg zich terecht af of iedereen zijn mond kon houden.

Het sneeuwbaleffect

Na hun verblijf bij de bloedploeg werd iedereen overgebracht naar de S.D.-gefängnis , het voormalige Huis van Bewaring aan de Brink in Assen, vergezeld van 8-voudige rapporten. Jans Assies en zaalopziener Hendrik Egberts zijn eerst nog naar het S.D. kantoor aan de Iepenlaan gebracht. Vermoedelijk om tegen elkaar uitgespeeld te worden.

Die verhoortechnieken waren psychologisch heel goed doordacht. Hierdoor sloegen mensen door en werden in zekere zin medeplichtig gemaakt aan een vorm van verraad. Door de gevangenen onder dwang de namen te laten noemen, liet men ze als het ware collaboreren. Dit was hét toverwoord van de Nazi's, waarmee ze ook in Veenhuizen en omgeving zeer succesvol waren. Toen de S.D. met de razzia's zijn grote slag sloeg sloeg, verkregen ze door marteling ook heel veel nieuwe namen en kon de S.D. nieuwe arrestaties verrichtten. Het zo genoemde "sneeuwbaleffect" was in de hele provincie Drenthe en zelfs in Groningen voelbaar.

De naam van de derde bureauhouder van de Geheime Dienst Anne Smallenbroek was gevallen. Met de bekende klop op de deur deed de S.D. op 9 januari een inval in zijn huis aan de Brink in Assen. Daar arresteerden ze Anne en met hem nog 7 anderen die daar die dag een bijeenkomst hadden waaronder de eerder genoemde Willem Gerrit van Dijk die kaart coördinaten maakte van droppingsvelden[44]. Ook Henk van Wijk (zie foto pag. 10) was één van de zeven. Hij werkte in de oorlog op de Provinciale Griffie in Assen. Henk van Wijk zat met Wiebo Laméris op het transport van 17 maart 1945 naar Neuengamme.

Op 9 januari werd ook de neus-, keel- en oorarts Johan W. Brinkman in zijn huis te Assen gearresteerd. Hij was lid van het Medisch Contact en koerierde voor dr. Baudoin, verspreidde het blad Je Maintiendrai en stond in contact met de O.D. van Veenhuizen. Ook Brinkman maakte deel uit van het transport op 16 januari naar Neuengamme. Hij overleed aan de gevolgen van vlektyphus op 15 mei 1945 te Sandbostel.

In het kader van dit artikel moet ook Minze Kramer genoemd worden. Hij en de eerder genoemde kapitein Van Haarst waren goede bekenden van elkaar vanwege de Asser Biljart Club (A.B.C.). Van Haarst was vanaf 1926 de voorzitter en Minze wedstrijdleider. Van Haarst was ook voorzitter van de voetbalclub Achilles. In zijn functie van Rode Kruis commandant kwam Minze vaak in actie tijdens voetbalwedstrijden als er blessures waren. Zeer waarschijnlijk betrok Van Haarst hem van het begin af aan bij de O.D. Minze was lid van de droppingsploeg van Veenhuizen. Hij werd op 18 december 1944 gearresteerd en ging ook met het transport van 16 januari naar Neuengamme waar hij op 5 of 8 februari werd geëxecuteerd.

Zoals ik reeds eerder gezegd heb, ging de hele groep arrestanten naar de S.D.-gefängnis schuin tegenover het huis van Anne Smallenbroek aan de Brink. Er zouden nog veel meer arrestaties volgen. In totaal zo'n zeventig personen.

Anne Smallenbroek had een groot netwerk in Drenthe en contacten in Groningen. Direct na de inval lukte het de S.D. om de hele organisatie van de Geheime Dienst Drenthe op te rollen. Ook in Groningen werden mensen gearresteerd. Op 10 april, een paar dagen voor de bevrijding van Assen, werd Anne dood geschoten in een weiland bij het sportpark Stadsbroek achter het Asserbos.

Elf andere personen die met Anne contact hadden, stonden bij de Woeste Hoeve bij Apeldoorn voor het executiepeloton. Ze maakten deel uit van een groep van 29 mannen die gevangen zat in de S.D.- gefängnis. Deze groep werd op 8 maart 1945 bij de Woeste Hoeve gefusilleerd. Was dit getal - 29 - bewust gekozen? Bedoeld als represaille voor de 29 mannen die op 11 december uit de gevangenis werden bevrijd door de knokploeg Noord Drenthe[45]? Het zou zo maar kunnen. Zeker weten we het niet, maar dit was wel de werkwijze van de nazi's.

Zoektocht naar de vermisten

44 van de 51 mannen die tijdens de razzia's waren opgepakt, gingen op dinsdagavond 16 januari vanuit Assen naar Groningen, waar ze met nog 66 anderen in veewagons op transport gingen naar het concentratiekamp Neuengamme onder Hamburg. Van dit transport heeft niemand het kamp overleefd. Hier waren geen gaskamers, mensen werden opgehangen of de dood in getreiterd en geslagen onder het motto "Vernichtung durch Arbeit".

Het transport kwam op 18 januari aan. Jans Assies en een groep van ongeveer 32 mannen werden eerst ondergebracht in Block 15 van het hoofdkamp. Drie dagen later gingen ze naar Hamburg-Fuhlsbüttel. Ze moesten in het kader van het "Geilenberg-Programm" "Aufräumungs- und Bergungsarbeiten" verrichtten in de Hamburger Freihafen die door een bombardement op 25 oktober 1944 zwaar was getroffen. Hier moest Jans 10 à 12 uur per dag werken om het puin te ruimen. Twaalf dagen na zijn aankomst in het hoofdkamp is hij in Dessauer Ufer op 30 januari door longontsteking/uitputting overleden. Maar wat de doodsoorzaak ook was geweest - de groep uit Drenthe had voor hun transport al een maand in de gevangenis doorge-

[44] Bronnen: OVCG; NIOD, opgave voor de erelijst van gevallen L.O.'ers en K.P.'ers van Anne Marten Smallenbroek en Willem Gerrit van Dijk.

[45] Zie hiervoor het boek "Woeste Hoeve", 8 Maart 1945, Henk Berends, Kok Voorhoeve-Kampen.

bracht. We kunnen wel ongeveer nagaan wat ze daar allemaal moesten doorstaan. Voor die tijd ontkwam niemand aan de martelpraktijken van de bloedploeg Norg. Iedereen was ongetwijfeld al heel erg verzwakt. Hun overlevingskansen werden er in het kamp zeker niet beter op vanwege de abominabele hygiënische toestanden. Daar komt bij dat het een hele barre winter was en ze zeer schaars gekleed gingen. Vooral de oudere mannen zoals Jans die 56 jaar was, hadden veel te lijden.
De rest van de getransporteerden kreeg het kenmerk "Tor-Sperre". Het betekende dat je de poort wél binnen kwam maar er nooit meer levend uit ging – het was een doodvonnis. De torsperren droegen de blauwe band om hun arm en om ze te vernederen was hun haar midden over de kruin weggeschoren, wat spottend "de autobahn" werd genoemd. Ze werden niet te werk gesteld maar na inklaring *"Im Keller des hintersten Steingebäudes zusammen gefasst"*[46]. De torsperren werden in de arrestbunker in het hoofdkamp Neuengamme opgehangen. De arrestbunker was een houten gebouw van acht bij zes meter. Hierin lagen de cellen voor de "Toteskandidaten". De broers Jan en Harm Assies en hun achterneef Evert Aukema werden in de arrestbunker opgehangen.
In de Duitse overlijdensakten wordt dit natuurlijk niet gezegd. Harm's doodsoorzaak was dysenterie en die van Jan was enterocolitis. Over de verschillende doodsoorzaken kun je zo je twijfels hebben, want er werd vaak maar wat verzonnen en opgeschreven. De tegenstrijdige informatie zorgde voor veel verwarring in de familie. Een onderzoek naar de ware toedracht kan een moeilijke en tijdrovende bezigheid worden.
De familie dacht dat Jans ook de strop had gekregen. Dat was naar aanleiding van informatie van dokter Van der Weyden. Op 6 september '45 schreef hij Jan's vrouw en vele andere vrouwen in het dorp.

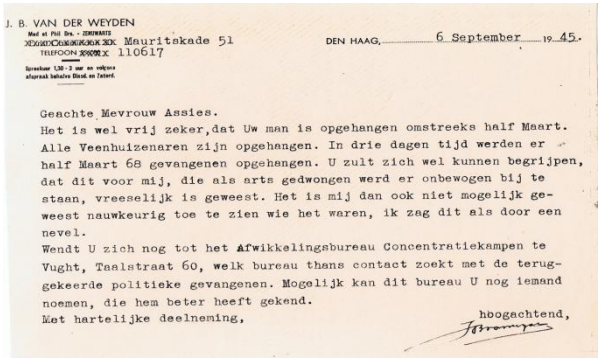
J. B. VAN DER WEYDEN
Med. et Phil. Drs. - ZENUWARTS
Mauritskade 51
TELEFOON 110617
Spreekuur 1.30 - 3 uur en volgens afspraak behalve Dinsd. en Zaterd.

DEN HAAG, 6 September 1945.

Geachte Mevrouw Assies.
Het is wel vrij zeker, dat Uw man is opgehangen omstreeks half Maart. Alle Veenhuizenaren zijn opgehangen. In drie dagen tijd werden er half Maart 68 gevangenen opgehangen. U zult zich wel kunnen begrijpen, dat dit voor mij, die als arts gedwongen werd er onbewogen bij te staan, vreeselijk is geweest. Het is mij dan ook niet mogelijk geweest nauwkeurig toe te zien wie het waren, ik zag dit als door een nevel.
Wendt U zich nog tot het Afwikkelingsbureau Concentratiekampen te Vught, Taalstraat 60, welk bureau thans contact zoekt met de teruggekeerde politieke gevangenen. Mogelijk kan dit bureau U nog iemand noemen, die hem beter heeft gekend.
Met hartelijke deelneming,
hoogachtend,

Het verschrikkelijke bericht kwam hard aan. Mevrouw Assies was tot dan toe heel ongerust en verkeerde nog in totale onzekerheid over het lot van haar man. Toen zij veel later hoorde dat hij op 30 januari in het buitenkamp Hamburg Dessauer-Ufer aan longontsteking was bezweken, werd de verwarring alleen maar groter. De lezing van dr. van der Weyden werd tot voor kort voor waar aangenomen.

Jans overleed niet in het hoofdkamp waar dr. Van der Weyden van 23 oktober 1944 tot 30 maart 1945 werkzaam was als arts in Revier II, maar in het buitenkamp Dessaurer Ufer. Hij werd begraven in Hamburg Ohlsdorf terwijl de toteskandidaten gecremeerd werden. Hun as verspreidde men over de groentetuin en in het boek van Jan Norg las ik, dat sommigen voor anatomische studie naar Berlijn gingen. Dat Jans een graf had, kwam omdat de doodgraver per lijk uitbetaald werd en zodoende alles heel goed administreerde[47]. In 1951 werd Jans herbegraven op de begraafplaats van Veenhuizen. Het lievelingspaard van Jans "Ouwe Jet", een zwarte merrie, trok de koets met de kist.

De verhuizing
Na de officiële overlijdensverklaring van haar man verzocht de R.W.I. Jantiena Assies-Dokter de boerderij "de Wijkmeesterhoef" aan de Generaal van den Boschweg te verlaten. Evenals alle andere weduwen in Veenhuizen, boden ze haar geen vervangende woonruimte aan. Het was na alle oorlogsellende en de vele jaren van trouwe dienstbaarheid aan de R.W.I. en aan koningin en vaderland, de zoveelste "bittere pil" die ze moest slikken. Alleen van de geallieerden hebben de weduwen geld gekregen. Noodgedwongen verhuisde ze met haar dochter Aly naar de Noordboulevard in Noordwijk aan Zee, want hier woonde haar zoon Gerrit die daar boswachter was geworden. Ze kon helemaal niet wennen en ging uiteindelijk terug naar Assen waar al veel oorlogsweduwen bij elkaar in de buurt woonden.

Nu de weduwe van de Zesde Wijk haar drie zoons, Berend, Harm en Jan moest missen, kwam ze handen te kort om de 45 hectare land te bewerken. Ze ruilde haar boerderij met die van haar enig overgebleven zoon Gerrit in Zevenhuizen. Hier wachtte ze op een teken van leven van Jan en Harm. Ze was diep gelovig en psalm 126 over de gevangenen van Sion, had haar ervan overtuigd dat haar kinderen uit hun ballingschap terug zouden komen. Er waren momenten dat zij hun voetstappen hoorde in de gang, vooral tijdens de vele slapeloze nachten. Haar verdriet hield ze voor zichzelf. Dat deed ze ook toen op een dag de gemeentesecretaris langs kwam. Ze zat te breien toen hij het slechte nieuws bracht, ze breidde door, keek niet op en zei niets –ze liet geen steekje vallen. De enige keer dat ze zich liet gaan was toen Pouwel van Til op een goeie dag op de koffie kwam, maar hij was dan ook de dominee – de man waarop men vertrouwde.

Ex-politieke gevangenen
Toen er overlevenden uit de kampen terugkwamen, wist de Nederlandse regering zich niet goed raad met deze "ex-politieke gevangenen", zoals ze werden genoemd. Vaak kwamen ze op eigen gelegenheid en via allerlei omzwervingen thuis. De overheid was onvol-

[46] Idem noot 1

[47] Bron: Jan K. Norg

doende voorbereid op de noden van deze mensen. Dit kwam vooral door de chaos die de bevrijding met zich meebracht waardoor de hulpverlenende instanties ernstig in hun werk te kortschoten. Bovendien wist de samenleving zich niet goed raad met de vaak bizarre verhalen waarmee ze thuis kwamen. Men kon hun verhalen eenvoudigweg niet geloven.
Vele families, waaronder Assies, bleven na de bevrijding lang in onzekerheid over het lot van hun vermiste familieleden. Ze hebben veel moeite moeten doen om inlichtingen te krijgen. Diverse instanties werden meerdere keren aangeschreven zoals het Bureau Repatriëring van het Rode Kruis en in december 1945 plaatsten ze een oproep in het mededelingenblad "Appèl", dat door het "Bureau ex-politieke gevangenen" van de Stichting 1940-1945 werd uitgegeven.
De familie hoefde ook niets te verwachten van Neuengamme. De gemeente Hamburg heeft direct na de oorlog geprobeerd het bewijs van het bestaan te vernietigen.
De oud-gevangenen hadden recht op financiële en materiële steun van de overheid. Maar hun behandeling liet nogal te wensen over. De hulpverlenende instanties waren nog niet direct doordrongen van deze taak. Als gevolg van de oorlogsontberingen kwamen ze geestelijk en fysiek erg beschadigd terug met levensbedreigende ziektes zoals open tuberculose en dysenterie. Ze moesten eerst aansterken alvorens ze in staat waren om eigenhandig de zaken voor zichzelf te kunnen regelen. In die kwetsbare periode van herstel, moesten ze vaak zelf overal achteraan. Bovendien hadden ze geen bron van inkomsten. Daarom organiseerden zij zich op 28 september 1945 in de Nederlandse Vereniging van Ex-Politieke Gevangenen, Expogé. De organisatie richtte zich in de jaren na de oorlog vooral op het opsporen van vermiste gevangenen en het ondersteunen van nabestaanden. De vereniging zette zich ook in voor verbetering van invaliditeitsuitkeringen en pensioenregelingen. Later gaven leden van Expogé voorlichting aan scholieren over het belang van vrijheid en het respecteren van mensenrechten. Per 1 januari 2010 hield de organisatie wegens het geringe aantal nog in leven zijnde leden op te bestaan[48].

Borduren in de gevangenis

Het is jammer dat er weinig aandacht is voor de echtgenotes van de mannen. Vooral omdat zij na de oorlog de klappen opvingen. Vaak werden ook zij tegelijk met hun mannen opgepakt. Ze hebben gevangen gezeten in de S.D.-gefängnis aan de Brink waar ze brutaal werden verhoord. Op het eind van de oorlog puilde deze uit met gevangenen. Zo zat mevrouw Duijster in de cel met de moeder van Bill Woering en de eerder genoemde Trui Hahn met de weduwe Assies. Ab's derde verloofde en latere echtgenote, Dien Fonk, zat vier weken tot de bevrijding in het Huis van Bewaring. Zij was koerierster voor dr. Pieters uit Roden. De eerste keer werd zij door Luijtjens, alias De schrik van Roden opgepakt en de tweede keer door de S.D.'er Hofmann en een N.S.B.'er.
De vrouwen deden niet onder voor de mannen. Ze gaven de mannen mentale steun, verzorgden de onderduikers en deden vaak bij nacht en ontij het gevaarlijke koerierswerk. Zonder hen was het werk van de ondergrondse niet mogelijk geweest. Er zijn ook relatief weinig koeriersters opgepakt en omgekomen. De nazi's verwachtten niet dat vrouwen naast het huishouden, ook nog over andere talenten beschikten. Dit was ongetwijfeld hun redding.
Tijdens gevangenschap kregen ze van de gereformeerde vrouwenvereniging gekleurde lapjes stof die door goede bewaaksters werden uitgedeeld. Het was een kleine verzetsdaad waardoor de vrouwen wat om handen hadden. Met de draden uit de lapjes werd geborduurd. Jantiena Assies-Dokter had ook zo'n geborduurd werkje. Het is een boekenleggertje, met de bijbelse tekst "De Heer is mijn Herder mij zal niets ontbreken". Het werd geborduurd op 13 februari 1945 in het Huis van Bewaring door Gré Reitsma .

Tot slot

Dit artikel is toch nog langer geworden dan ik aanvankelijk van plan was. Er staan veel namen in van onbekende mensen en hun verhalen. Ik hoop dat de lezer het allemaal heeft kunnen volgen. Toch is het maar een hele kleine greep uit de vele persoonlijke verhalen die voor dit artikel zijn gebruikt. Ze laten zien wat er zich tijdens en na de oorlog zoal heeft afgespeeld in Veenhuizen en omstreken. Pas nu komen de verhalen boven en konden we naar Neuengamme gaan om de doden te herdenken, met name de broers Jan en Harm Assies die geen graf hebben.
De familie Assies heeft met zorg het fotomateriaal en documenten bewaard. Hierdoor was het mogelijk een aantal zaken in de juiste context te plaatsen. Door hun verhaal op te lichten, hoop ik dat er reacties komen. Om recht te doen aan de slachtoffers, zijn de verhalen nog steeds belangrijk om te vertellen. Nagenoeg alle mensen die op het transport van 16 januari 1945 naar Neuengamme gingen, hebben elkaar gekend en samengewerkt in hun verzet tegen de bezetter. De R.W.I. ambtenaren die het leven lieten in Neuengamme, hebben hun rollen op ironische wijze compleet zien omdraaien. Van het bewaken en begeleiden van gevangenen, waren zij plotseling zelf tot gevangenen gemaakt, waarbij hun reden van bestaan, ooit het ideaal van Generaal Van den Bosch, volledig door de Duitsers werd afgepakt.

[48] Tom de Ridder, "De geest van het verzet, Ex-politieke gevangenen uit '40—45", Walburg Pers Zutphen 2009

De oorlogsweduwen op een vakantiereisje naar Terschelling. Georganiseerd door de Stichting 1940-1945. Middelste rij 5de van links zittend is Jantiena Assies-Dokter. Voorste rij 2de van rechts is mevr. M. Broerse-Janshen. Ze woonde naast Jantiena aan de Oosterhoutstraat 78a Assen. Achterste rij, 2de van links is de moeder van Harm Drenthe, zij was voor de oorlog al weduwe. Haar enige zoon bracht in Assen met Janny Loman bonkaarten rond voor Max Assies. Harm Drenthe was kunstschilder en overleed in Neuengamme op 12 Maart 1945. Achterste rij 4de van rechts is mevr. H. Winnink-Van Sleen, haar man Isaac werd op 13 november 1942 vermoord in Auschwitz.
De rest is mij onbekend. Collectie: A.M. Buitenhuis-Assies

Literatuur:
Bert van den Berg, Onze vrijheid moest duur worden betaald 1940-1945 en "dorpen rondom Haulerwijk", Rabobank Haulerwijk 1988.
Gemeente Beilen 1940-1945, deel 3, 2001 Historische vereniging Gemeente Beilen, onder redactie van drs. G.J. Dijkstra, W. Bazuin-Brinkman, T.L. Kroes en H.J. Vos.
Rudy Blatt, Rudy, een strijdbare jood 1940-1945, 1985 J.H. Gottmer.
Comité 4 en 5 mei 1995 Norg, Monument voor gisteren, vandaag en morgen "de jaren '40-'45 in de gemeente Norg.
Jan Kornelis Norg, Het transport van 16 januari 1945 uit Groningen, Harlingen 3de herziene uitgave.
H.J. Prakke, In en om Zelle Dreiszig "Herinneringen aan mijn verblijf in de Asser SD- Gevangen is", Hummelen Assen, herdruk 1987.
dr. Judith Schuyf, Nederlanders in Neuengamme, derde druk 2007, Aprilis Zaltbommel.
Riphagen "*De Amsterdamse onderwereld 1940-1945*", Bart Middelburg en René ter Steege, Nieuw Amsterdam Uitgevers.
Hans Seidel, Een Asser jongen vertelt, uitgegeven in eigen beheer te Schildwolde 1983, herdruk 1986.
S. Schoon, De knokploeg noord drenthe, Drukkerij Dijkhuizen en Van Zanten te Groningen.

Publicaties:
De lijst van Braaksma, themanummer Asser Historisch Tijdschrift, jg. 20 nr. 1/maart 2010, mevr. L. Engberts.
Een geheim agent daalt, De Spiegel 24-01-1948, lt. Van der Veen.
Een geheim agent daalde in Drenthe, De Spiegel 21 februari 1948, W. v.d. Veer.
26 november 1944/Crash B17-G dl.1 en 2, De Boerhoorn, jg.13 nrs. 46 en 49, 2009.
Het Korps Gestichtswacht 1942-1984, N. van der Wel, Gevangenismuseum Veenhuizen 2007.
Veenhuizen tijdens de Tweede Wereldoorlog, Werkgroep WOII, Gevangenismuseum Veenhuizen.